

Asbjørn Ryen

Kølbrenning, kølkjøring og bosetting fra Narjordet mot Drevsjø

Røros museums- og historielag, 2020

Egil Simensen

Pensjonist og forfatter, tidligere professor ved Norges veterinærhøgskole

egil.simensen@fjellnett.no

Produksjon og transport av køl til smeltehyttene var en omfattende del av virksomheten ved alle bergverk, og det var store mengder som krevdes. Røros Kobberverk, som starta opp i 1644, var et av de største bergverka i landet. Verket hadde et enormt forbruk av køl, og det ble skaffa ved å brenne køl i skogene rundt bergstaden. Det førte til avskoging av store områder som etter hvert strakk seg lang ut fra Røros. Mye av kølbrenninga foregikk i ubefolkta områder utover mot Femund, og virksomheten la grunnlaget for den første faste bosetninga. Produksjon og transport av kølet førte til stor aktivitet rundt om i distriktene, men det er relativt lite som er skrevet om det.

Asbjørn Ryen fra Os forteller om den virksomheten i boka «Kølbrenning, kølkjøring og bosetting fra Narjordet mot Drevsjø». Den er blitt til i samarbeid med Røros museums- og historielag, som er utgiver og økonomisk ansvarlig for prosjektet. Det er et imponerende og grundig arbeid med en omfattende dokumentasjon som gir oss nye kunnskaper på dette området.

Ryen har de siste tretti åra vært spesielt opptatt av å dokumentere historia om bosetting og kølbrenning fra Narjordet til svenskegrensa. Narjordet er ei grend øst i Os kommune, på veien ut mot Femund, ca to mil fra Røros. Kølbrennere fra Sverige bygde de fire første gardene der i perioden 1660–1680. Innafor det nevnte området har Ryen registrert 917 kølbruk. Han har også gått gjennom kølleveringsprotokollene ved Rørosmuseet, og lest av samtlige leveranser fra kølbrennerne i Narjordet ved Statsarkivet i Trondheim. Protokoller ved Statsarkivet i Hamar ble gjennomgått for å skaffe informasjon om gardshistoria i Narjordet.

Ryen har hovedfokus på kølbrenning og kølkjøring med utgangspunkt i Narjordet. Ved å kombinere ulike datakilder har han gjort det mulig å følge den enkelte kølbonde i grenda, med informasjon om kølbrenning og leveranser knytta til enkeltbruk og om personer som var involvert. Det er et dypdykk i kildene som har gitt ny innsikt i hvordan virksomheten rundt det å skaffe køl til smeltehyttene foregikk.

Kølbrenninga foregikk i uberørt skog i områder som ikke var befolket. Den kronologiske framstillinga av kølproduksjonen viser hvordan bosettinga fra Narjordet og utover

mot Femund vokste fram i kjølvannet av brenning i nye områder. En tilleggsoppgave for den nye faste bosettinga var å gi overnatting for kølbrennere og kølkjørere.

Boka gir et innblikk i kølbrenningas edle kunst. Den forteller om hvordan kølbruk ble bygd opp med miler, koier, stall og redskapsbod. Vi leser om kølbruk som ble anlagt lenger og lenger vekk fra Narjordet, helt ned til østsida av Sølensjøen og øst og sør for Femund. Kølveden ble hogd om ettervinteren/våren, brent til køl om høsten og kjørt bort om vinteren det påfølgende år. Til kjøringa kan det eksempelvis nevnes at Jopålsagarden i Narjordet på midten av 1700-tallet hadde 4 hester og 4 kjøreokser, 9 kølslaer, 8 kølkorger og 10 malmslaer. Enkelte år ble det levert over 200 køllass til Rørosverket.

Etter hvert som skogene nærmest Røros ble uthogd, ble veien til Røroshytta lang når kølet skulle leveres. Her et utdrag fra boka: «En uke med kølkjøring på vinterstid med utgangspunkt fra Narjordet, vil i 1769 se slik ut: Mandag fra Narjordet til Øversjødalen med sju eller åtte trekkdyr. Tirsdag fra Øversjødalen oppover Orvdalen til kølbruket nær Sømåkvølvet i Sølendalen. Denne avstanden var ei dagsreise. Onsdag gikk med til lessing av åtte lass mens trekkdyra kvilte. Torsdag tilbake til Øversjødalen. Fredag fra Øversjødalen til Narjordet. Lørdag fra Narjordet over Høsenfjellet til Røros, lesse av køllassa, og kjøre tilbake til Narjordet.» (s. 8). Det var en tur på rundt 18 mil.

I tillegg til kølvirksomheten forteller Ryen om folket på gardene i Narjordet og hvordan de levde på 1700-tallet. Han skriver også om hendinger i bygda som folket opplevde.

Boka til Asbjørn Ryen er detaljert, grundig og solid. Den er rikt illustrert med egne tegninger, kart, tabeller, faktabokser og GPS-koordinater som viser hvor og når kølbruka ble anlagt, og om kjøringa den etter hvert lange veien til Røroshytta. Boka er et unikt dokumentasjonsarbeid, og et viktig bidrag til historia om Røros Kobberverk og til bosetnings- og kulturhistoria til Os kommune. Den forteller om en virksomhet som var felles for bergverksnæringa i den aktuelle perioden.